

Naturen er beste leke-arenaen

Margareta Olins film *Barndom* bekrefter hva barneforskere i hundre år og mer har visst: at *leken* er grunnleggende i barns utvikling.

Først i de seinere tiår er forskere blitt oppmerksom på at kunnskapsgrunnlaget i alt vesentlig bygger på studier av barns lek *i naturen*, eller i hvert fall i miljøer med sterke innslag av naturelementer. Det er jo først i løpet av den siste generasjonen at vi på alvor har fått spesielle lekearenaer *uten* innslag av natur. Da er spørsmålet: er det leken i seg selv, eller nettopp lek *i natur*, som er verdifull. Også dette er blitt aktualisert i debatten om Olins film.

En mengde undersøkelser, fra de mest forskjellige kulturer og miljøer, sammenlikner barn som leker henholdsvis i naturen og i menneskeskapte omgivelser. Likeens egenorganisert lek i natur sammenliknet med deltakelse i organiserte voksenstyrte aktiviteter. Forskingen er samlet og drøftet i litteraturstudien «Barn, unge og natur» (Tordsson og Rognli Vale, HiT 2013, ISBN 978-82-7206-371-8).

Resultatene er, rett og slett, entydige: *Barn leker bedre i natur enn i andre lek-miljøer. De utvikles bedre gjennom lek sammen med andre barn, enn gjennom deltakelse i organiserte voksenstyrte fritidsaktiviteter.*

En kan *måle* dette når det gjelder fysisk, motorisk og sanselig yteevne og utvikling. Barn som leker i natur har markant bedre helse, rørlighet og førlighet, søvn og kondisjon, mindre av stresshormoner. Mer overraskende: Naturlek gir bedre evne til konsentrasjon og målrettethet, evne til å planlegge handling i flere ledd og til å foregripe resultater. Naturleken legger an til bedre sosial samhandling og inkludering mellom kjønn og aldre. Det er mindre krangling og mer glede når barn leker i naturen. Lek i naturen står i særstilling når det gjelder å utvikle fantasi, innlevelse og kreativitet, og å gi opplevelse av trygghet og tilhørighet til sted og nærmiljø. Ja – forskere mener at naturlek står i særstilling også når det gjelder begrepsdannelse og språklig utvikling.

Et så entydig resultat vekker, som rimelig er, mistanken at resultatene i virkeligheten kommer seg av mer grunnleggende sosiale forskjeller. Det kreves en solid økonomi for å kjøpe bolig i grønne strøk hvor barn kan leke. Er det da ikke snarere det ressurssterke hjemmet, enn leken i natur, som skaper forskjellene?

Særlig amerikansk forskning har undersøkt dette i en rekke studier. Riktignok er adgang til grønne områder nært hjemmet nært knyttet til foreldrenes økonomi og sosiale status. Men barn og unge fra såkalt lavere samfunnsgrupper synes å «profitere» enda mer på naturkontakt enn barn fra såkalt høyere samfunnslag. Det vil si: mulighet til å leke i natur synes å kompensere for mangler som ellers følger med å være barn til foreldre med lav sosioøkonomisk status!

Hvorfor skulle nettopp natur være en så enestående leke-arena? Enorme summer brukes på å bygge ferdige leke- og idrettsanlegg, og på organiserte voksenstyrte fritidstilbud for barn og unge.

Men den ferdige klatreveggen, stativet, sklien, gyngen, husken, skaterampen og ballbingen forteller at her skal det klatres, sklies, gynges og huskes, skates og balles, og barnet stoler på at dette er trygt. Anlegget utgjør en form for *materialiserte forventninger* som rommer *iboende tause instruksjoner*. De forteller hva som skal skje og appellerer sjelden til fantasi eller lokker til grensesprenging. De er altfor vanskelige for små barn og altfor ensidige for større. Anleggene inkluderer de som mestrer ferdighetene godt, men ekskluderer effektivt de andre. De har også medført en ubehagelig ulykkesstatistikk, på tross av rigorøse HMS-bestemmelser.

Men treets greiner har ikke lovd at de holder å klatre i, isen på vannpytten garanterer ikke at den holder å trække på, bekken ikke at den kan vasses, svaberget kan være så vel glatt som å gi godt feste. Naturen er en *åpen tiltale*, den rommer ingen iboende instruksjoner for handling, den forteller ikke hvordan den ønsker å bli forstått, men rommer mangfold, vekslinger og kontraster. Derfor appellerer den til fantasi og kreativitet. Naturen lokker til utprøving og oppdagelse, barnet sammenholder sine evner med utfordringene, lærer å vurdere risiko og utvikler selvtillit.

Men barnet stiller ingen eksklusive krav på «natur». De løkker som er blitt igjen når byplanleggerne har tatt sitt, kan være gode nok. Når politikere snakker om «byfortetting» – bland annet for å verne om større naturområder *rundt* storbyene – da trues viktige lekeområder.

Hva med de organiserte voksenstyrte fritidsaktivitetene? Forskerstemmer hevder at de i første rekke lærer barn at de må *prestere* tråd med de voksnes forventninger og idealer. Mangfoldet av fritidstilbud handler om å spore opp og utvikle det enkelte barns *talenter* - arenaer hvor hun eller han gjør det bedre enn de fleste jevnaldrende. Voksenverden konkurranse- og karrierementalitet intervensjoner barndommen og skaper mennesker som i første rekke oppfyller andres ønsker, som kan og må styres utenfra, men har tapt barnets evne til grensesprengende kreativitet. Den som fri lek utvikler.

Hovedmålet i den reformpedagogiske tradisjon som norsk barnehage og skole fortsatt påstår seg å bygge på, er å allsidig ta vare på og utvikle menneskets iboende krefter, for dermed *å omforme samfunnet* slik at det blir mer menneskeverdig. Nå kan det se ut til at ambisjonen er det motsatte: systematisk, fra tidlige år, å forme barnet i samfunnets bilde. Derfor stadig mer spesifiserte kunnskapskrav, mer og mer rigide måle- og rapporteringsregimer i barnehage og skole. En risikerer å ødelegge barnet i barnet, det mangfoldige og nyskapende i mennesket, samtidig som samfunnet gjør seg resistent mot nødvendige fundamentale endringer. Som resultat kan vi vente oss – hvis reformpedagogene har rett – en menneskelig krise og en samfunnskrise som forsterker hverandre.

I tillegg har vi den økologiske krisen. Forskning viser nemlig, at hvis barn savner en personlig fond av konkrete sanselig rike erfaringer av å *være* i naturen, da virker skolens naturfags- og miljøundervisning fremmedgjørende. Informasjon om miljøproblemer skaper avvisning, handlingslammelse og likegyldighet.

*

Olins film er kritisert for å være romantiserende og nostalgisk. Kritikken hadde vært treffende hvis den var en drøm om den tid da mor fra kjøkkenvinduet, mens hun skrellet middagspotetene, kunne speide over skarer av lykkelige unger som tumlet rundt i hage og skogholt. Men den handler tvert imot om vår tids paradoksale utfordring: hvordan skal vi, i et ellers urbanisert, gjennomorganisert, institusjonalisert og tidspresset samfunn, allikevel gi plass for den frie, egenorganiserte, grensesprengende og skapende leken? En del av svaret den gir, er dette: gjennom å velge en leke-arena med tydelige innslag av levende natur. Og en pedagogikk som tar vare på dens kvaliteter.

Bjørn Tordsson

Dr.scient i friluftsliv